THE PLACE OF ANTON HOLBAN IN THE ROMANIAN LITERATURE

Demeter Andreia Maria
PhD. Student, University of Pitești

Abstract: With a mind cultivated at the most authentic sources and praising classical values, like his uncle did (Lovinescu - a great admirer of the long-established classicism, Holban - a French classicism disciple), Anton Holban introduces a necessary dimension in the Romanian literature: a rigorous and exact phrase, a "simple, intellectual and articulate" style Lovinescu often referred to. Titu Maiorescu had once strived to place the whole culture within the moulding spirit of discipline, opposite a certain type of disorder ("word confusion"). Anton Holban belongs to this type of intellectuals, yet less fate-protected.

Keywords: Anton Holban, authenticity, obsession, psychological analysis, jealousy.

Despre Anton Holban, critica literară românească și-a exprimat punctul de vedere în studii și analize ample. Practic nu există critic care să nu-și fi exprimat opiniile legate de opera scriitorului.

Pentru a înțelege viziunea lui Anton Holban asupra literaturii, trebuie analizată percepția influenței pe care a avut-o asupra acestuia literatura franceză, cu precădere a celor două valori incontestabile, Racine și Proust.

În repetate rânduri s-a insistat pe imaginea ficțională pe care Holban a proiectat-o către noi, mai exact prin ciclul de romane: *O moarte care nu dovedește nimic*, *Ioana* și *Jocurile Daniei*. Exceptând faptul că studiile de critică legate de Anton Holban impresionează prin dimensiune, același lucru se poate spune și despre calitatea acestora. Prin caracterul de operă deschisă a scrierii lui Holban, s-ar putea crede că ar fi posibilă orice nouă interpretare, dar calitatea de necontestat a lucrărilor de specialitate, raportată la clasicii criticii românești, face inutilă o astfel de inițiativă.

Nefericirea a hotărât destinul lui Anton Holban. Mort la 35 de ani (1902-1937) în urma unei operații nereușite, Holban a apucat să scrie patru romane, câteva nuvele și numeroase articole și studii, dintre care cel despre Proust e, negreșit, cel mai important. Dar toate, inclusiv împlinirile literare, i-au venit greu, în chinuri efective, fără a li se recunoaște valoarea adevărată.

Din păcate, la fel au stat lucrurile și în cazul existenței sale. Provenind dintr-o căsnicie nepotrivită, violențele și tensiunile l-au marcat atât în perioada copilăriei, cât și în adolescență. Nepot, pe linie maternă, al lui E. Lovinescu, Anton Holban se va bucura de prezența bunicului în viața sa. Copilăria nefericită a lui Holban a fost transfigurată artistic în piesa *Oameni feluriți*. Aici își descrie fără nicio ezitare tatăl (ofițerul de armată Gheorghe Holban), despre care spune că este „un om rău, avar, grosolan, terorizând pe cei din jur". Ulterior, va avea o perspectivă diferită asupra tatălui, iar în volumul care marchează debutul său ca scriitor *Romanul lui Mirel*, dă dovadă de clemență asupra tatălui, neuitându-i totuși accesele violente.

Și viața lui sentimentală e una marcată de nefericire. Prietena din anii studenției (prototipul Irinei din romanul *O moarte care nu dovedește nimic*) îl părăsește peste câțiva ani, căsătorindu-se cu un magistrat, căsătoria contractată de Holban în 1931, parcă în condiții de clandestinitate, e desfăcută în 1932, o altă amiciție sentimentală, în 1935, se încheie, tragic, prin moartea scriitorului.

Deliciile acestei vieți înghesuite și marcate de amărăciune le constituiau pasiunea pentru muzică, prietenia, călătoria în țară și străinătate. Se afunda în ele cu voluptate, știind, cu grele sacrificii, să și le ocrotească. E probabil ca eșecurile sale sentimentale să se fi datorat acestor pasiuni, de dragul cărora sacrifica totul. Fusese un om dificil, cu prietenii puține, torturat de manii și tabieturi, pe deasupra și suspicios.

BDD-A29602 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:48 UTC)

A început să scrie, în anii liceului, poezie. Și numai decizia lui E. Lovinescu, unchiul său, l-a salvat de ridicolul debutului cu o proastă plachetă de versuri. Student fiind, în 1923 devine membru al cenaclului *„Sburătorul”*, debutează cu articole, în 1924, în *Mișcarea literară*, i se joacă, în 1930, o piesă autobiografică imatură, care înregistrează un eșec total (numai cinci spectacole). În 1937 publică, pe spezele sale, romanul *O moarte care nu dovedește nimic*, destul de bine primit (cea mai bună cronică a fost aceea a lui Eugen Ionescu). Dar, în 1932, *Parada dascălilor* îi aduce o receptare unanim elogioasă, de care sufletul neliniștit al tânărului scriitor avea nevoie. Cucerește, în sfârșit, notorietatea, la simpozionul grupării „Criterion” susținând o apreciată prelegere despre Proust. Apoi, în 1934, publică, la o editură ardeleană obscură, romanul *Ioana*, e primit un an mai târziu în Societatea Scriitorilor, i se acordă un premiu pentru proză al S.S.R., publică o nuvelă și un studiu în prestigioasa Revistă a Fundațiilor Regale, câștigă prietenia unor scriitori colegi de generație (Eliade, Sebastian, Șuluțiu, Jebeleanu).

Și când totul anunța consolidare literară, moare înainte de vreme, lăsând în manuscris proza și publicistica de apariția cărora s-au îngrijit prietenii și posteritatea. Merita. Pentru că opera sa e realmente foarte importantă.

Din portretul schițat de Lovinescu la moartea lui Holban înțelegem că unchiul și nepotul se defineau foarte diferit față de timp. Cu Lovinescu ”timpul era răbdător” și ca urmare se putea instala la lucru în deplină securitate interioară: ”lucrând într-un vast și arhaic salon, nemișcat ceasuri întregi”, pe când Holban, conștiință apăsată de presimțirea unei sumbre fatalități, trăia și lucra angajat într-o istovitoare cursă contra cronometru: ”lucru nesusținut printr-o sforțare continuă, scurt, des întrerupt și reluat”.

Romanele holbaniene sunt importante prin ele însele, chiar izolate de epoca în care apar. Ele oferă informații precise care ar putea sta la baza unor studii referitoare la omul, artistul, literatul Holban. Opera acestuia nu poate fi considerată în mod separat. Aceasta este parte integrantă a unei mode literare, consecința unei anumite evoluții literare. Ea reprezintă nu numai o valoare intrinsecă, dar și una extrinsecă, prin felul în care marchează epoca în care apare, prin ceea ce aduce nou (și șocant) și prin felul în care la rândul ei va marca sau nu operele care o vor urma.

Nicolae Iorga își va pune problema lipsei totale a genului reprezentat de roman, iar întrebarea va fi reluată de A. D. Xenopol, apoi de G. Ibrăileanu și în 1927 de M. Ralea. Ultimii doi critici literari încearcă să explice cauzele inexistenței unui anumit tip de roman, ”roman pe care azi l-am numi de tip intelectualist și analitic, punând probleme legate de formele superioare ale existenței omenești și desfășurându-se în planul vieții cerebrale sau al pasionalității acerbe”.

Ibrăileanu sesiza printre posibilele cauze nivelul de evoluție al societății românești contemporane, interesul scăzut pentru cultură al celor abilitați, iar aceste puncte slabe le vedea ”rezolvate” prin literatura generației lui Holban.

Astfel, după un deceniu și jumătate de la articolul lui Ibrăileanu și la cinci ani după cel al lui Ralea, anul 1933 va fi numit, pe drept cuvânt, anul de aur al romanului românesc interbelic. Din acest moment presiunea pe care istoria o exercită în defavoarea valorilor private va slăbi, iar timpul începe ”să aibă răbdare” cu oamenii.

În ceea ce privește schimbarea de perspective, pentru literatură, acest moment este unul hotărâtor. Acum se poate vorbi de apariția romanului modern în literatura română. Chiar dacă publică în aceași perioadă și scriitori mai vechi, separarea de aceștia este evidentă.

Raportat la ceea ce se scrisese până atunci, acest tip de roman își dovedește în totalitate originalitatea: de la descrierea obiectivă se trece la cea subiectivă, se pornește de la experiențe personale marcante, adică de la fapte care fac excepție de la regulă. Scriitorul reprezintă acum nu o forță de amploare, ci o inteligență febrilă și precipitată care nu se mai ocupă de realitatea exterioară, ci de impunerea celei interioare, a trăirilor celui care se confesează cu scopul de a fi autentic.

În literatura română, Anton Holban a manifestat o vădită simpatie față de scrierile Hortensiei-Papadat Bengescu și ale lui Camil Petrescu, autori care au pus bazele romanului românesc modern de analiză psihologică. Prin tehnicile folosite: analiza psihologică, introspecția, relativismul, substanțialitatea, anticalofilismul, jurnalul intim, autorii de mai sus reușesc să dea un

BDD-A29602 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:48 UTC)

suflu nou literaturii din perioada interbelică, atât de dorit de Eugen Lovinescu, susținătorul ardent al romanului de tip citadin și al sincronizării romanului autohton cu cel european. Chiar dacă primele două romane ale lui Anton Holban au fost scrise în manieră obiectivă, observarea atentă a comportamentelor eroilor săi lăsa să se întrevadă viitorul scriitor analist.

Fuga de civilizație, evadarea din cotidian, înstrăinarea față de ceilalți, dar și față de el însuși, preferința pentru locurile neumblate, stăpânite de lună, admirația față de nemărginirea mării, iubirea ca formă de a atinge absolutul, gelozia acaparatoare și torturantă peste care se suprapune obsesia thanatică reprezintă principalele teme și motive din opera holbaniană.

Anton Holban a mizat întotdeauna în proza sa pe efectul ultimei fraze, care trebuie să rămână în mintea cititorului, să nu lase „impresia de terminat". Fiecare volum din trilogia erotică se încheie cu câte o moarte: a Irinei (*O moarte care nu dovedește nimic*), a motanului Ahmed – ce devine simbol al neîmplinirii iubirii sau imposibilitatea de a te sustrage din fața morții nici măcar prin intermediul sentimentelor de dragoste – (*Ioana*), a naratorului însuși (*Jocurile Daniei*).

O altă tehnică, mai puțin explorată în literatura română, menită să inducă în eroare cititorul, constă în a da același nume protagonistului. Fiind adeptul autenticității, Holban rămâne „fidel" aceluiași emblematic erou pentru a arăta că lumea are o anumită imagine la 20 de ani, alta câțiva ani mai târziu și, este cu totul diferită, când moartea pândește după colț.

Romanul de analiză psihologică a avut de înfruntat rigorile impuse de proza de factură realistă de inspirație balzaciană, în care scriitorul omniscient dirija destinele personajelor ca un adevărat Demiurg. În cele din urmă, dorința de a scoate în evidență tenebrele sufletului omenesc se impune ca model narativ și în literatura română, sincronizându-se cu literatura occidentală al cărei reprezentant incontestabil este scriitorul francez Marcel Proust.

Momentul hotărâtor pentru întreaga proză de orientare analitică îl constituie apariția romanului *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* (1930), de Camil Petrescu. Scriitorul a fost și un înflăcărat teoretician al acestei mișcări. Simpatizant declarat al lui Marcel Proust și „întâiul nostru prozator care i-a adoptat metoda", Camil Petrescu susține teoria sincronismului elaborată de Eugen Lovinescu afirmând în conferința dedicată marelui prozator francez *Noua structură și opera lui Marcel Proust* că literatura unei perioade trebuie să fie în deplină corelație cu știința și psihologia epocii respective.

Mircea Eliade, G. Ibrăileanu, Mihail Sebastian, M. Blecher sau Anton Holban adoptă și ei formula literară a lui Camil Petrescu. Cu toții au militat pentru autenticitatea trăirilor, consemnate la persoana întâi. Jurnalul intim al autorului devine materia primă, punctul de plecare al romanului.

Din multitudinea scriitorilor prolifici acestei perioade, se desprind câțiva pe care îi unesc, în afara scrierilor înseși, existențele lor tulburate: M. Blecher, M. Sebastian. Destinul acestora poartă pecetea neterminatului; sunt scriitori care s-au păstrat tineri, au păstrat fervoarea juvenilă atât în viață cât și în operă. Explicația ar putea fi aceea de accidente ale istoriei "*toți își sfârșesc viața prematur, fără să fi ajuns la vârsta la care, mai ales în proză, un romancier se află la maturitate. Ceea ce nu presupune că scrierile lor sunt imature. Dar poartă pecetea febrilității specifice unei anumite vârste și poate a unor temperamente incapabile de a evolua"*. E greu de prevăzut un Anton Holban fără pasiunea "despicării *firului în patru*".

Definitoriu pentru Anton Holban este spiritul de observație excepțional, inteligența și cultura cu totul remarcabilă. Curiozitatea ardentă și-a pus amprenta prin activitatea extrem de diversă care își păstrează unele trăsături cu caracter de permanență. În toate domeniile în care s-a manifestat (roman, nuvelă, dramaturgie, eseistică și critică), Anton Holban a urmărit neîncetat relevarea esențelor dovedind o puternică vocație analitică și mai ales luciditate autocritică.

Spirit modern prin excelență, Holban s-a impus printr-o atitudine lipsită de prejudecăți față de ideile și teoriile noi, pentru el aderarea la "Sburătorul" lui Lovinescu a fost lucrul cel mai firesc datorită identității de înclinații și sensibilitatea cu principiile promovate aici. Holban este un adept fervent al sincronismului și în special al citadinizării literaturii, în acest sens fiind în deplin acord cu Camil Petrescu asupra ideii că numai intelectualul poate vibra la marile tensiuni, că numai el poate constitui personajul unui roman ce se vrea valoros.

BDD-A29602 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:48 UTC)

Într-o societate în care oamenii sunt supuși presiunilor de tot felul, numai artistul are posibilitatea de a restabili legăturile cu oamenii, exprimându-se potrivit înclinațiilor lui intime, nefalsificate. Sinceritatea devine astfel premisa actului de creație, ”resortul vieții adevărate și pline.”

O altă perspectivă din care poate fi privită epoca lui Holban, în afară de raportarea la vechile valori, o reprezintă legătura pe care literatura română o are cu cea europeană. Nu trebuie uitat că ”Sburătorul” lui Lovinescu pornea de la premisa deschiderii către valorile occidentale. Este ceea ce romanul de tip nou va face: va asimila și va fructifica modelele oferite de romanul european, cel contemporan epocii respective. În special literatura franceză va avea un mare impact asupra tinerilor scriitori, prin doi dintre protagoniștii săi: Proust și Gide. Este de remarcat că aceștia doi au fost foarte repede cunoscuți la noi, Anton Holban devenind un adevărat ”specialist” în Proust. Așadar un aport important romanului românesc modern îl are influența literaturii franceze moderne.

Pornind de la literatura franceză, Camil Petrescu este cel care a definit poate cel mai exact ceea ce caracterizează noul roman: ”*Să nu descriu decât ceea ce văd, ceea ce gândesc eu. Asta-i singura realitate pe care o pot povesti. Dar asta-i realitatea conștiinței mele, conținutul meu psihologic. Din mine însumi eu nu pot ieși*.”

O concluzie firească asupra epocii prezentate ar fi aceea că romanul românesc nu fusese până atunci preocupat de studiul analitic al cazurilor de conștiință. În acest context opera lui Anton Holban este cu atât mai importantă cu cât ea nu rămâne numai o operă de pionierat, cu una de o valoare incontestabilă prin sine însăși, în ciuda aspectului ei limitat ca preocupări și problematică.

În cadrul trilogiei erotice observăm problematica de factură obsesivă reprezentată aici de gelozie. Aceasta are forme și manifestări atât de intense, încât ajunge să îmbrace forme de adevărată tortură. Astfel, în toate cele trei romane de dragoste, gelozia este ”producătoare de neliniști”.

Protagonistul din *O moarte care nu dovedește nimic*, care susține că nu-și iubește partenera este, totuși, gelos, în ciuda faptului că Irina îi era credincioasă. Gelozia nu se naște pe fondul iubirii, ci, mai degrabă, din teama eroului că Irina l-ar putea părăsi cândva pentru un alt bărbat, uitând definitiv toată munca lui de a o educa (de a o modela). Sandu nu poate accepta ca altcineva să-i ia locul și să se bucure de ceea ce a realizat, întrucât ar fi o lovitură extrem de puternică în amorul propriu, la care protagonistul ține mai mult decât la dragostea față de Irina. Relația lor durează timp de cinci ani, chiar și în lipsa dragostei, perioadă în care protagonistul înregistrează cu luciditate fiecare trăire, încercând să se (auto)cunoască.

În *Ioana* scenariul epic se ordonează în funcție de memoria analogică și afectivă a eroului-narator, care relatează, precum Ștefan Gheorghidiu din *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, drama iubirii înșelate. Ca și Ștefan Gheorghidiu, Sandu își creează un tipar de idealitate pe care îl aplică celor din jur, în special Ioanei, și din această cauză ia naștere drama.

La Cavarna, Ioana face dovada unei capacități deosebite de a începe o viață nouă alături de Sandu, dar acesta din urmă complică totul, printr-un arsenal al întrebărilor chinuitoare, printr-o autoflagelare permanentă. Sandu este acela care nu poate eluda trecutul, nu poate trece cu vederea relația Ioanei cu celălalt. El amplifică orice amănunt și își "vindecă" orgoliul rănit printr-un plan de a elucida totul, de a-și face ordine în viața sentimentală: ”*Acum, cu toate că sunt tot așa de firav, și pe deasupra știind ce-am suferit în lipsa Ioanei, fac socoteli ascunse cum m-aș putea vindeca. Par un hoț ce plănuiește la întuneric o mare prădăciune. Îmi spun că poate atunci eu am fost vinovat, dar acum sunt absolvit de toate și e nedrept să nu fiu cruțat. Toată povestea m-a umilit adânc, mi-a demonstrat ce nevolnic sunt și ce puternică e Ioana*.”

Ioana speră ca Sandu să o ierte pentru că a decis să îl părăsească, să treacă peste adulter și să-și trăiască în liniște viața împreună. Gelozia devine o barieră de netrecut, iar eșecul relației este previzibil.

În *Jocurile Daniei*, întâlnim un Sandu ajuns la vârsta maturității, convins că a venit vremea întemeierii unei familii, după care au tânjit celelalte iubite ale sale, dar eroina nu pare deloc dispusă să-i împlinească dorința. Diferențele majore dintre ei – vârstă, religie și stare materială – îi produc

BDD-A29602 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:48 UTC)

eroului un acut sentiment de inferioritate pe care nu-l va putea tempera niciodată. În absența Daniei, Sandu este gelos pe toți cei cu care eroina ar putea intra în contact. Starea materială precară îl împiedică să țină pasul cu tânăra evreică pe care nu o poate însoți în călătoriile din Europa sau îl determină, să privească numai de la fereastra modestei sale camere, cinele luxoase la care Dania participa. Lipsa controlului asupra femeii iubite, imposibilitatea de a comunica în voie cu aceasta și, mai ales, amenințarea morții ne oferă imaginea unui erou ajuns la capătul puterilor al cărui parcurs existențial este pe cale să se sfârșească.

Dintre criticii lovinescieni, Pompiliu Constantinescu a făcut observațiile cele mai substanțiale asupra operei lui Holban. Spre deosebire de Lovinescu, n-a văzut în *Romanul lui Mirel* cartea unui scriitor format, ci a unui autor până nu demult ”nefixat într-un domeniu”.

Neacceptând proustianismul, G. Călinescu îl consideră pe Holban un gidian în căutare de experiențe tragice. Vede posibilă compararea sa cu *Adolphe* și cu Camil Petrescu. Vladimir Streinu, pornind de la *Ioana*, va asocia de asemenea pe Holban cu Camil Petrescu, prin problematica pasională și prin teoria lipsei de stil, plasându-l mai sus pe Camil Petrescu prin instinctul artistic care ar compensa la el disprețul teoretic față de stil. Călinescu înțelegea mai bine stilul alb al lui Holban, tratându-l nu ca pe o inaptitudine, ci ca pe o ”intenționată afectațiune prozaică”. Pompiliu Constantinescu rămâne însă cel mai aproape de perceperea adecvată a stilului holbanian, relevând nu lipsa de stil, ci dimpotrivă efortul pentru cucerirea unuia propriu, rezultat din cizelarea și intelectualizarea expresiei. Concluzia lui Pompiliu Constantinescu este plină de adevăr: ”Există o incontestabilă puritate de linie interioară și de măsură stilistică în literatura d-lui Holban”.

Obsesia morții din proza lui Holban este atribuită de G. Călinescu unui ”snob cu proză de intelectual muncit de probleme”. Impresia lui Călinescu ni se pare inexactă în parte. Nota de cruzime analitică remarcată de mai toți criticii lui Holban, scrupulul adevărului moral, neliniștea structurală a scriitorului, mai reală în nuvele, contrazic afirmația călinesciană și îngustează domeniul de manifestare a snobismului în opera lui.

Deosebit de interesantă pare distincția marcată limpede de Eugen Ionescu între Holban și Proust, plecând de la Bergson. După opinia lui E. Ionescu, literatura lui Holban probează teoria bergsoniană a insuficienței inteligenței în intuirea esențelor. Introspectivul Sandu este logic, nu însă intuitiv. Îi cunoaște pe oameni numai principial. De aici decurge acea disecție până la gol și până la dizolvarea personalității. Criticul surprinde astfel o latură extrem de modernă a operei holbaniene, și anume tema vidului existențial, dezvoltată ulterior de literatura absurdului și de Eugen Ionescu însuși. Criticul relevă ca specifică lui Holban dedublarea în actor-spectator, fenomenul însemnând ”o neparticipare totală la viață”. Același lucru îl constata și Basil Munteanu, asociindu-l pe Holban cu Pirandello prin tema mimetismului involuntar al personalității.

În privința virtuților de analist ale lui Holban, Alexandru George notează că structura romanelor holbaniene este concentrică în jurul câtorva teme. Într-adevăr, literatura lui Holban este de factură obsesională, fără sondaje de psihologie abisală. Apreciind în Holban ”Un admirabil sofist al dezbaterilor sentimentale”, Alexandru George evidențiază limitele modului de creație holbanian, restrâns la exclusiva sondare a eului propriu și prea puțin receptiv față de ferma și prozaica realitate, de unde pentru alți scriitori începe adevărata artă.

Un punct de vedere mai echilibrat asupra filiației literare a prozei lui Holban prezintă Constantin Ciopraga. Criticul consideră că opera elaborată a lui Anton Holban n-a epuizat virtualitățile talentului său. Romancierul era un complicat, arată criticul, trecuse de faza clarificărilor și era capabil să dea marile opere. Din analiza contribuțiilor critice de până acum am putut observa oscilația comentatorilor între Proust, Gide sau psihologismul clasic francez ca termeni de referință în definirea specificului operei lui Holban. Constantin Ciopraga descoperă proustianismul scriitorului român în domeniul tehnicii romanești, care se sprijină pe memorie involuntară, disecție retrospectivă, transcriere la rece a unor experiențe analizate minuțios ca pretext de demonstrație, discontinuitate psihică și, nu în ultimul rând, procedeul cercurilor concentrice. Relația cu Gide nu este cu totul exclusă. În Mirel criticul vede un ”imoralist”. De asemenea nu sunt ignorate nici raportările la climatul artistic autohton. Nume ca Ibrăileanu și Camil Petrescu pot fi

BDD-A29602 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:48 UTC)

utile în înțelegerea scrisului holbanian. Deschiderea analizei critice spre multiple raportări ni se pare mult mai oportună decât exclusivismul, în materie de filiație literară.

O importantă contribuție critică aduce Al. Călinescu. Criticul ieșean valorifică sugestii mai vechi și mai noi din literatura de specialitate. Întreaga critică interbelică a remarcat ”viciul” lucidității ca definitoriu pentru mecanismul psihologic al scriitorului, făcându-se referiri la existențialismul literaturii lui Holban, idee exploatată și de Al. Călinescu.

În viziunea lui Al. Călinescu, Holban este un romantic prin temperament, dar modern ca romancier. Acesta se referă cu totul tangențial la relația Proust-Holban și, deși promite la începutul cărții să revină asupra ei, o lasă în suspensie. Disputa în jurul proustianismului sau gidismului pare a nu-l preocupa pe critic, preferându-i o atentă studiere a operei, acordând primatul textului, idee pentru care se pledează în noua critică franceză.

Complexul lucidității se compune, în opinia lui Al. Călinescu, dintr-o dublă luciditate, una sentimentală și una critică. Eul care povestește judecă eul care a trăit și astfel eul povestirii dublează eul aventurii. Strâns legate de fenomenul acesta al dedublării sunt două aspecte importante ale psihologiei eului lui Holban și anume: mitomania și narcisismul.

Unicitatea creației holbaniene constă în măiestria lui Anton Holban de a-și înzestra eroul, un însetat căutător al idealului, cu o dorință nestrămutată de a-și prelungi în timp existența, marcată de spectrul dispariției, și care nu-și pierde luciditatea nici măcar în situațiile-limită la care destinul îl supune. Incertitudinile care se ivesc odată cu analiza infinitezimală a oricărei trăiri îi guvernează viața, ajungând să se întrebe în permanență dacă iubește, dacă este gelos, dacă vrea sau nu să fie singur sau dacă poate suporta mai multă suferință decât i-a adus neîmplinirea în dragoste. De asemenea, Sandu – care a experimentat de-a lungul existenței atâtea stări contradictorii – se teme că nu va avea atitudinea potrivită nici măcar în fața inevitabilului sfârșit.

O caracteristică esențială a scriiturii lui Anton Holban este staționarul constând, pe de-o parte, în juxtapunerea fragmentelor narative și, pe de alta, în prezența descrierilor sau a filelor de jurnal, ce fac din discurs „o cronică întreruptă de o acronie”. Lipsit de tradiționala dinamică, discursul holbanian alcătuit din fragmente, ia aspectul „unui arbore narativ”. Oprind timpul și întrerupând firul acțiunilor, descrierea în romanele lui Anton Holban prefațează, adesea, anumite acțiuni viitoare. În astfel de situații, descrierea are și virtuți unificatoare. În alte cazuri, ea funcționează ca o proiecție metaforică a unor situații și stări anterioare. Fărâmițarea unității sintactice a textului aplanează, în romanele holbaniene, conflictul dintre narațiune și descriere în portativul unei moderne poetice românești. Mecanismul ordonării textului induce impresia de montaj. Ignorarea articulării, la suprafață, a segmentelor, procedeu caracteristic „romanelor noi, facilitează obținerea unei scrieri a cărei „boală” este tehnicismul. Sub aceste aspecte, formula scriiturii lui Anton Holban este mai aproape de cea a lui Proust, cea a lui Søren Kierkegaard (Jurnalul seducătorului), J. M. G. Le Clézio, Allain Robbe-Grillet (și alții) decât de scriitura lui Liviu Rebreanu sau cea a lui Sadoveanu. Desigur, romanele lui Anton Holban nu se ridică din punct de vedere valoric, deasupra capodoperelor din epocă, dar formula sa romanescă oglindește o nouă concepție despre roman, o concepție deschisă către așa-numita „mișcare” a literaturii europene, între cele Două Războaie Mondiale.

Interesul în actualitate pentru proza lui Anton Holban este mai puternic decât interesul manifestat în epocă pentru scrierile sale. Opera sa este receptată, în ultimul timp, prin prisma prozei experimentale. Fragmentele cu statut de jurnal intim din romanele sale, precum și succesiunea episoadelor în spiritul așa-numitei „proze statice” și, respectiv, „jocul” stărilor trăite de personaje, un „joc” pe nisipul mișcător al incertitudinilor sau cel în portativul pesimist al certitudinilor, asigură scriiturii din tripticul erotic al lui Anton Holban un caracter de netăgăduită modernitate.

Holban a încercat deliberat și polemic să construiască împotriva unei tradiții, convins că literatura română are nevoie și de alte dimensiuni decât cea a plasticității. Tradiția imagismului și a culorii fără a fi câtuși de puțin subestimată trebuie să își afle un pandant în aceea a rigorii; metaforismul echivalând uneori pentru prozatorul român cu facilitatea.

BDD-A29602 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:48 UTC)

Literatura confesională a lui Holban reprezintă un loc geometric al contrariilor: subiectivitate obiectivată, vibrație cerebralizată, autenticitate supravegheată. Holban înțelege natura contradictorie a elementelor care trebuie combinate, dar acceptă ideea de organizare, de convenție pe care alte curente obsedate de autenticitate, să zicem avangardismul, le-au respins la noi cel puțin în manifestele lor.

Criticul literar Marius Chivu a spus, foarte inspirat: ”*Aș juca adevăr și provocare cu frumoasa și ușuratica Lydia Manolovici de care s-a îndrăgostit Anton Holban și care l-a inspirat să scrie romanul* ***Jocurile Daniei****, unul din favoritele mele. De Lydia Manolovici, fiica unui industriaș bogat din interbelic, era îndrăgostit și prietenul său, Octav Șuluțiu, care a scris și el un roman inspirat de ea:* ***Ambigen****. Gelosul Șuluțiu a rupt atunci prietenia cu Holban (”Pe Holban îl urăsc, l-aș insulta, l-aș bate, l-aș ucide”, nota el în jurnalul ținut în anii '30) și a scris la adresa lui un violent pamflet intitulat ”Licheaua sentimentală”(Mihail Sebastian i-a bătut atunci obrazul lui Șuluțiu într-o scrisoare de reproș: ”Atacul dumitale așa de străveziu, de indiscret și de brutal nu se justifică cu nimic ... ”). Însă, în timp, ce Lydia Manolovici avea nesfârșite convorbiri telefonice cu Holban, iar Șuluțiu îi trimitea flori și scrisori înfocate, Zaharia Stancu era cel care câștiga bătălia amoroasă. Va scrie și el un roman:* ***Oameni cu joben****. Când în 1940 Holban a murit la doar treizeci și ceva de ani, Șuluțiu și-a regretat comportamentul și a scris: ”Anton mi-a fost prieten și i-am fost prieten; de ce l-am lovit? ... ” Tot atunci, Medy, sora Lydiei, i-a scris lui Șuluțiu: ”Lydia când a auzit de nenorocire, a râs, a pus radio, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat”. Aș întreba-o pe Lydia dacă chiar a râs”.* Ceea ce am aflat recent este că Holban era bolnav de nervi, cum se spunea pe atunci. Era tot timpul agitat, nu-și găsea locul și nici un tratament nu dădea rezultate. Până la urmă, medicii s-au gândit la o soluție extremă: o operație în care să i se secționeze prozatorului nervul simpatic. Operația a reușit, pacientul a murit. Mă încearcă o mare amărăciune la gândul că autorul **Ioanei** ar fi putut fi salvat, dacă ar fi fost tratat corespunzător și îmi amintesc de un poem al lui Sorescu, **Leac**, pe care îl citeam în adolescență, în paginile revistei *Luceafărul*:

Când se dă de leacul unei boli
Toți cei care au pierit de acea boală
Ar trebui să învieze
și să-și trăiască în continuare
Restul de zile
Până la îmbolnăvirea de o altă boală
Al cărei leac n-a fost încă descoperit.

Trebuie să remarcăm interesul deosebit suscitat de acest scriitor datorită caracterului acut problematic al prozei sale precum și modernității sale de substanță. Afirmându-se într-un moment de ecloziune a romanului românesc, Anton Holban a participat în chip esențial la cristalizarea formulei analitice a prozei interbelice și s-a bucurat de receptivitatea unei critici informate și maturizate estetic.

BIBLIOGRAPHY

1. Beram, Elena, *Anton Holban, Opere*, vol. I, Editura Minerva, București, 1972, p. LXXXIX
2. Chivu, Marius, *Anton Holban, Conversații cu o moartă* , Editura Polirom, București, 2005
3. Cioculescu, Șerban, *Anton Holban - Pseudojurnal*, România literară, nr.17, 1978
4. Florescu, Nicolae, *Divagațiuni cu Anton Holban*, Editura „Jurnalul literar”, București, 2001
5. Holban, Anton, *Romanul românesc în interviuri*, vol. II, partea I, Editura Eminescu, București, p.124
6. Lovinescu, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane*, Editura Minerva, București, 1973.
7. Lovinescu, Eugen, *Memorii în scrieri,* II, Editura Minerva, București, 1970, p. 426
8. Manolescu, Nicolae, *Lecturi infidele*, E.P.L., București, 1966, p.154

BDD-A29602 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:48 UTC)

9. Marino, Adrian, *Autenticitatea în Dicționar de idei literare*, vol. I, Editura Eminescu, București, 1973, p.165.
10. Urdea, Silvia, *Anton Holban sau interogația ca destin*, Editura Minerva, București, 1983

BDD-A29602 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 05:58:48 UTC)